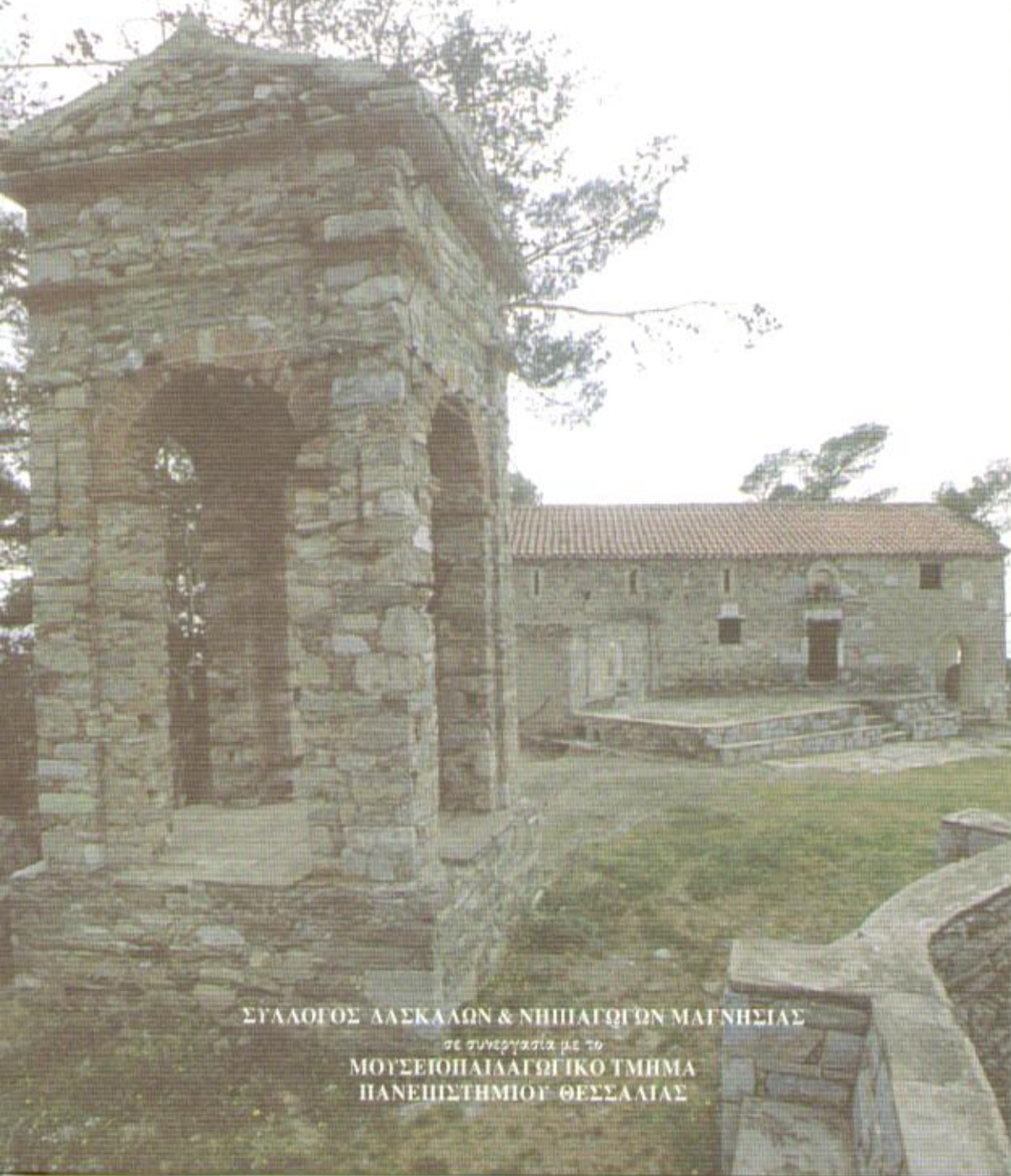

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΝΑΟΣ
της ΠΑΝΑΓΙΑΣ στο λόφο της ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ
Άνω Βόλου

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΛΑΣΚΑΛΩΝ & ΝΗΣΙΑΓΩΓΩΝ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

σε συνεργασία με το

ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Ο Ιστορικός λόφος της Επισκοπής.

Ο κατάφυτος λόφος της Επισκοπής βρίσκεται στον Άνω Βόλο (Δήμος Ιωλκού). Δεσπόζει στους γύρω χαμηλότερους λόφους και από την κορυφή του θαυμάσια είναι η εικόνα του Παγασητικού, του Βόλου, των γύρω χωριών, της Γορίτσας...

Από τα παμπάλαια σιχρά τείχη φαίνεται ότι ο λόφος κατοικούνταν από τους αρχαιότερους χρόνους.

Οι αρχαιολόγοι -παλαιότερα- τοποθετούσαν εδώ την Ιωλκό ή την ακρόπολή της. Ποτέ όμως δεν έγιναν ανασκαφές για ν' αποδειχθεί αυτό, ούτε εξακριβώθηκε ποια πόλη ήταν εδώ.

Από την τοπογραφία του χώρου (απότομο ύψωμα, προσιτό μόνο απ' το μέρος του χωριού (βόρεια πλευρά), τη χωροδέτηση των ερειπίων των τειχών (συνεχής τειχισμός), τα ερείπια οικοδομών και κτισμάτων, την ύπαρξη κινστέρας (υδροδοξαμένης) προς το νότο κοντά στο ύψωμα Χατζηαργύρη, πιθανολογείται η συνεχής οίκηση του λόφου κατά τη βυζαντινή περίοδο. Τα πολυάριθμα παρεκκλήσια (σήμερα σώζεται μόνο ένα) φανερώνουν ότι θα

υπήρχε μεγάλο βυζαντινό μοναστήρι, που μας μένει άγνωστο και το οποίο θα εξαφανίστηκε επί Τουρκοκρατίας.

Στο νοτιότερο σημείο του υψώματος Χατζηαργύρη συναντούμε ερείπια από στρογγυλό βυζαντινό πύργο (δίγλα) των Μαλιασσητών (ή Μελισσητών), που ήταν οι Βυζαντινοί άρχοντες της περιοχής, συγγενείς των Παλαιολόγων, τον 13^ο αιώνα.

Όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν οριστικά το κάστρο του Γόλου (λόφος Αγίων Θεοδώρων), ο χριστιανικός πληθυσμός εγκαταστάθηκε στον σημερινό Άνω Βόλο, στον οποίο έδωσε το όνομα της παλιάς πατρίδας, Γόλος.

Όταν το 1610 καταστράφηκε η Δημητριάδα (κατά το λόγιο-κοσμοκαλόγερο Ζωσιμά Εσφιγμενίτη), ο επίσκοπος Αγάπιος σκοτώθηκε και οι τελευταίοι κάτοικοι κνηγνημένοι κατέφυγαν και αυτοί και εγκαταστάθηκαν τότε στον Άνω Βόλο (Γόλο) και εκεί μετέφεραν και την έδρα της Επισκοπής.

Ο διάδοχος του Αγαπίου Κάλλιστος, που αναφέρεται και ως "κτήτωρ" της εκκλησίας το έτος 1639 (κατά την επιγραφή στο υπέρθυρο της βόρειας θύρας του σημερινού ναού), έκτισε μεγάλο οίκημα

(επισκοπείο), που χρησιμοποιήθηκε ως κατοικία και έδωσε το όνομά του στο λόφο. Είναι δε ο πρώτος Επίσκοπος Δημητριάδος, που θα έμεινε μόνιμα στην Επισκοπή.

Το κτίριο αυτό (επισκοπείο) δεν σώζεται σήμερα πάνω στο λόφο. Σ' αυτό το οίκημα κατοίκησαν και οι μεταγενέστεροι διάδοχοι του Καλλίστου έως το 1858 με εξαίρεση τα έτη 1757-1794, που είχε μεταφερθεί η έδρα της Επισκοπής στη Ζαγορά. Στη συνέχεια, επί Δωροθέου Σχολαρίου, η έδρα μεταφέρθηκε στο Βόλο.

Η τοπική παράδοση λέγει, ότι ο Δεσπότης έμενε συχνά κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας στον Άνω Βόλο και τη Μακρινίτσα.

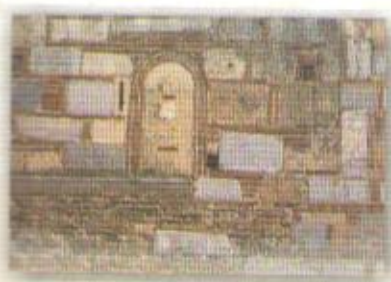

Ο Βυζαντινός ναός της Παναγίας

Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου που επιστέφει το λόφο της Επισκοπής είναι τρίκλιτη βασιλική χωρίς τρούλο. Τα κλίτη χωρίζονται από δύο κίονες σε κάθε πλευρά. Ο ένας είναι από μονοκόμματο γκριζωπό μάρμαρο Λέστιανης και οι άλλοι κτιστοί με κανονικά ισόπαχα κομμάτια απ' το ίδιο μάρμαρο. Δυτικά υπάρχει γυναικωνίτης. Από τις εσωτερικές τοιχογραφίες αποκαλύφθηκαν δύο ολόσωμοι άγιοι.

Σύμφωνα με κτητορική επιγραφή, στο υπέρθυρο της βόρειας εισόδου του Ναού, αναφέρεται ως "κτήτωρ" ο επίσκοπος της Δημητριάδας Κάλλιστος το έτος 1639. Όμως η Κόγχη του ιερού (τρίπλευρη εξωτερικά) και μέρος του ανατολικού τοίχου προέρχονταν από αρχαιότερη βυζαντινή εκκλησία. Συγκρίσεις των μορφολογικών στοιχείων των σωζόμενων αυτών τμημάτων του παλιού μνημείου με άλλα χρονολογημένα μνημεία (σύγκριση με βάση κυρίως τη μορφή των κεραμοπλαστικών κοσμημάτων) οδηγούν σε μια πιθανή χρονολόγηση στα τέλη του 12^{ου} αιώνα μ.Χ.

Ο επίσκοπος Κάλλιστος επισκέφασε την παλιά εκκλησία το 1639, έκτισε επισκοπείο που δεν σώζεται σήμερα και πιθανολογείται ότι έγιναν την ίδια εποχή και οι τοιχογραφίες του νάρθηκα (17^{ος} αιώνα).

Τα ενσωματωμένα στο θόρειο, νότιο και ανατολικό τοίχο διάφορα γλυπτά σχήματα, σύμβολα, πτηνά, επιπεδόγλυφες παραστάσεις (ελαφρά ανάγλυφες σε μάρμαρο ή πέτρα), ανήκουν σε παλαιότερες εποχές και προέρχονται από τα ερείπια παλαιότερου μοναστηριού, άγνωστο πότε και πως καταστράφηκε.

Δύο βυζαντινά ανάγλυφα τοποθετημένα άλλοτε στο εσωτερικό του ναού σήμερα δεν υπάρχουν. Φυλάσσονται σ' άλλο χώρο. Σπουδαίο γλυπτό η επιτύμβια ορθογώνια πλάκα από γκριζωπή πέτρα, με πλούσια διακόσμηση και επιγραφή μεγαλογράμματη

βυζαντινή του 13^{ου} μ.Χ. αιώνα (δυτική θύρα του νάρθηκα). Μάλλον μεταφέρθηκε απ' τον Κάλλιστο το 1639, απ' την γυναικεία μονή της Νέας Πέτρας (Πορταριά), που ίδρυσε η αρχόντισσα Άννα και ο άντρας της Νικόλαος Μελισσηνός το 1272, και όπου μόνασε, πέθανε και τάφηκε η Άννα με το όνομα Ανθούσα (το όνομά της στην επιγραφή). Μερικά αξιόλογα γλυπτά χάθηκαν στην κατοχή.

Από τα πολυάριθμα παρεκκλήσια που υπήρχαν στο χώρο -όλα σήμερα ερειπωμένα- ένα μόνο σώζεται ολόκληρο, η Μεταμόρφωση του Σωτήρος, με την εικόνα της Μεταμορφώσεως 17^{ου} αιώνα και τις τοιχογραφίες του θόλου 19^{ου} αιώνα.

Ο ναός έχει υποστεί πολλές μεταρρυθμίσεις και τροποποιήσεις στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Κατά την περίοδο αυτή προστέθηκε στη δυτική πλευρά διώροφος εξωνάρθηκας με τρεις καμάρες και στη νότια πλευρά ο σημερινός μονόροφος νάρθηκας.

Στον αύλειο χώρο του ναού υπάρχει καμπαναριό (νεώτερο κτίσμα) με εντοιχισμένη πλίνθινη πλάκα με χαρακτηριστικό σταυρό και βυζαντινά μονογράμματα.

Η ανατολική πλευρά του Ναού
με την Κόγχη του ιερού και τον πυλώνα

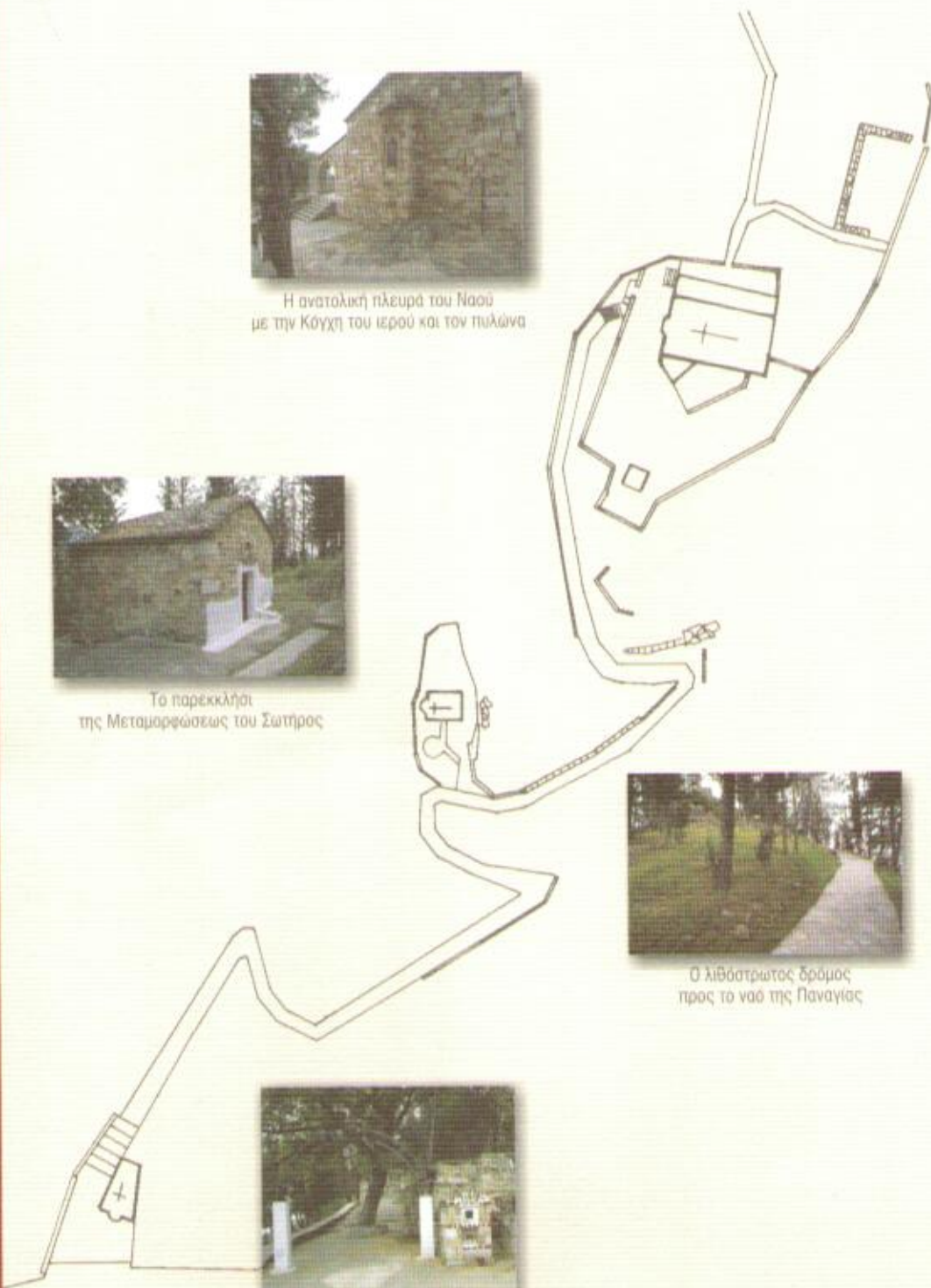
Το παρεκκλήσι
της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Ο λιθόστρωτος δρόμος
προς το ναό της Παναγίας

Η είσοδος του χώρου
από τη βόρεια πλευρά του λόφου

Η αναστήλωση του Ιστορικού μνημείου μετά την κατοχή

Ο ιστορικός λόφος της Επισκοπής από πολλά χρόνια εγκαταλεημένος και ύστερα από τα δεινά της γερμανικής κατοχής κινδύνευε να καταρρεύσει και μαζί του να εξαφανιστεί κάθε βυζαντινό μνημείο. Η έμπνευση για την αναστήλωση του ιστορικού χώρου ήταν του γιατρού Απόστολου Πυργιαλή, από τον Άνω Βόλο.

Ό,τι έγινε πάνω στο λόφο, η περισυλλογή βυζαντινών μνημείων, η τοποθέτησή τους, η αποκάλυψη σθησιμένων αγιογραφιών και στύλων, η αναστήλωση του παλιού πυλώνα, όλα έγιναν με μεγάλη επιμέλεια και αρμονία, αλλά κυρίως με την αυστηρή τήρηση του χρώματος και του τόνου του Βυζαντινού ρυθμού.

Η πλούσια αναδάσωση με ποικιλία αειθαλών και καλλωπιστικών δέντρων έδωσε στον ιστορικό λόφο μια μοναδική όψη, που μαγνητίζει και καθηλώνει τον επισκέπτη-προσκυνητή.

Στις 3 Ιουλίου 1949 έγιναν τα πανηγυρικά εγκαινία των ανακαινιστικών έργων από το Μητροπολίτη Δημητριάδος Ιωακείμ. Εντοιχίστηκε αναμνηστική πλάκα με το όνομά του, κοντά στην πλάκα του Επισκόπου Καλλίστου (κτήτορας του ναού 1639).

Η αρχαιολόγος και φιλόλογος Τίτικα Παπαζαφείρη ανέλαβε τη συλλογή κάθε ιστορικού στοιχείου, το οποίο είχε σχέση με το λόφο, προκειμένου να ικανοποιηθεί η ανάγκη του επισκέπτη να μάθει την ιστορία της Επισκοπής και του βυζαντινού ναού.

Η εργασία της Τ. Παπαζαφείρη, *Η Ιστορία της Επισκοπής Άνω Βόλου*, Βόλος 1950 (ανατ. 1962) υπήρξε και η κύρια πηγή του υλικού, που χρησιμοποιήθηκε για τη δημιουργία αυτού του εντύπου.

Επιστημονική Υποστήριξη: Δημ. Δεληγιάννης - Αναπλ. Καθηγητής,
Μπ. Βέμη - Διδάσκουσα του Παν. Θεσσαλίας
Επιμέλεια κειμένων και εντύπου: Πάτρα Βασιλείου, Χρήστος Ιωακείμιδης
Με την ευγενική έγκριση της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Σχέδια: Λία Οικονόμου, Αρχιτέκτων
Φωτογραφίες: Μιχάλης Πόρναλης
Χορηγία: ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΔΑΣΚΑΛΩΝ - ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ